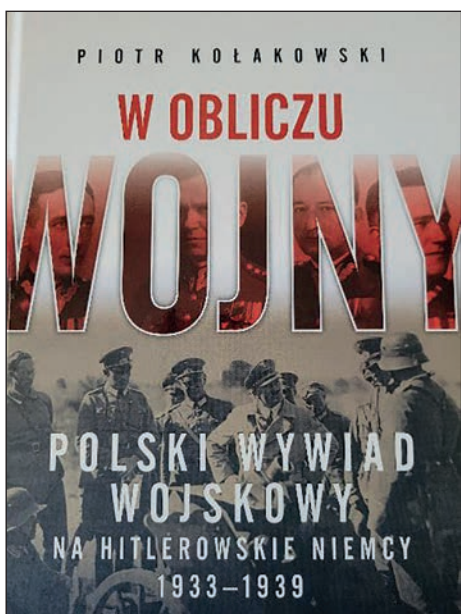

Recenzje

**Piotr Kołakowski, *W obliczu wojny. Polski wywiad wojskowy na hitlerowskie Niemcy 1933–1939*,
Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2023, ss. 703.**

Wywiad wojskowy z uwagi na swoją aurę tajemniczości, tajność wykonywanych operacji należy do najmniej zbadanych dziedzin z zakresu bezpieczeństwa państwa, a przecież stanowił jeden z podstawowych filarów bezpieczeństwa narodowego przedwojennej Polski. Upływ czasu od wydarzeń, które miały miejsce w dwudziestoleciu międzywojennym, zawierucha wojenna, która przyczyniła się do zniszczenia bezpowrotnie wielu dokumentów z tamtego okresu, a także lata PRL-u – wszystko to sprawia, że pomimo coraz liczniejszych publikacji z tego zakresu, wciąż niewiele wiemy na temat pracy polskiego wywiadu wojskowego w Drugiej Rzeczypospolitej. Dopiero od schyłku lat osiemdziesiątych XX wieku archiwa krajowe i zagraniczne udostępniają szerzej swe zbiory, odsłaniając ku-

lisy tamtych wydarzeń, co z kolei pozwoliło na to, by wywiad II RP stał się tematem licznych dysertacji naukowych. Temat ten jest także obszarem badawczym autora niniejszej recenzji.

Dlatego też mam przyjemność przedstawić szerszemu gremium kolejną publikację prof. Piotra Kołakowskiego, której przedmiotem jest analiza stanu wiedzy polskiego wywiadu wojskowego na temat stanu przygotowań do wojny niemieckiego przemysłu zbrojeniowego oraz Wehrmachtu do agresji na Polskę. Autor sięgnął do licznych wspomnień byłych oficerów polskiego wywiadu, opracowań oraz analiz

z tamtego okresu. Jest to próba odpowiedzi na nurtujące historyków pytania o to, czy władze wojskowe II RP posiadały należytą wiedzę na temat potencjału militarnego, miejsc koncentracji niemieckich sił zbrojnych oraz głównych celów ataku na Polskę, oraz czy i jak posiadane informacje wywiadowcze wpłynęły na przebieg kampanii polsko-niemieckiej w 1939 roku.

Omawiana publikacja stanowi podsumowanie dotychczasowego stanu wiedzy na ten temat w oparciu o krajowe oraz zagraniczne źródła archiwalne, a także o literaturę przedmiotu. Śledząc opisywane wydarzenia, można zapoznać się z różnymi formami i metodami pracy polskiego wywiadu, budową sieci agenturalnej, pozyskiwaniem kluczowych z punktu widzenia obronności państwa informacji, które ostatecznie miały wpływ na opracowanie „Polskiego planu obronnego Zachód”. Na kartach publikacji czytelnik znajdzie szereg informacji na temat Samodzielnego Referatu Sytuacyjnego „Niemcy”, znaczenia radiowywiadu, w tym roli polskich kryptologów w łamaniu niemieckich szyfrów, dowie się o roli attachatów wojskowych RP w zakresie białego wywiadu, o toczącej się na granicy polsko-niemieckiej cichej wojnie prowadzonej przez organizacje wywiadowcze, w tym o roli płytkiego wywiadu realizowanego przez służby graniczne II RP, ale także o współpracy międzynarodowej Oddziału II SG WP z francuskimi i brytyjskimi służbami wywiadowczymi.

Na publikację składają się: wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie oraz wykaz skrótów, bibliografia, a także indeks osobowy. Cezurę czasową tworzą lata 1933–1939, tj. okres w historii państwa niemieckiego, kiedy władzę w państwie przejmuje Hitler i jego partia, zaś wrzesień 1939 roku to wybuch wojny polsko-niemieckiej, kończący okres tzw. pokojowych podbojów III Rzeszy w Europie kosztem sąsiadów. Autor korzystał z obszernej bazy źródłowej, głównie materiałów archiwalnych zgromadzonych w 15 archiwach krajowych i zagranicznych, a ich dopełnienie to lektura ponad 200 publikacji, 30 dzienników, 36 różnego rodzaju dokumentów, co w sumie znalazło odzwierciedlenie w postaci 493 przypisów źródłowych. Prezentowane treści są bogato ilustrowane przez ponad 80 archiwalnych fotografii osób i opisywanych miejsc oraz 16 skanów dokumentów, szkiców, map i instrukcji, które zaopatrzone w stosowne komentarze. Warstwa ikonograficzna jest dodatkowym atutem książki, czyniąc ją ciekawym i cennym źródłem informacji dla pasjonatów historii. Ponadto, co istotne, czytelnik może zapoznać się z krótkimi biogramami, zaopatrzonymi nierzadko w fotografie osób, które przed ponad 80 laty tworzyły polski wywiad. Jest to o tyle ważne, że w przestrzeni publicznej trudno byłoby znaleźć w jednym miejscu tak szczegółowe dane na ten temat, co niewątpliwie podnosi wartość omawianej publikacji.

Konstrukcja poszczególnych rozdziałów oraz ich treść tworzą wzajemnie przenikający się ciąg logiczny, dając kompletny obraz działań polskiego wywiadu na temat określony w tytule. Rozdział I – *Organizacja i zadania polskiego wywiadu wojskowego na III Rzeszę* prezentuje strukturę organizacyjną, obsadę personalną oraz zadania wywiadu polskiego w dwudziestoleciu międzywojennym. W części tej znalazły się imienne wykazy osób piastujących kierownicze stanowiska w Oddziale II SG WP oraz jego terenowych placówkach wraz z ich przydziałem służbowym. To także wskazanie na obszar zainteresowań polskiego wywiadu na kierunku niemieckim. Dokonana analiza struktury organizacyjnej Oddziału II SG WP w okresie międzywojennym pokazuje również, jak polski wywiad ewoluował, dostosowując się do występujących zagrożeń.

Rozdział II – *Działalność wywiadu głębokiego, płytkiego i radiowywiadu na kierunku niemieckim* stanowi – zdaniem recenzenta – *crème de la crème* prezentowanej publikacji. Jest to najobszerniejszy (liczący 147 stron) rozdział, przedstawiający pracę placówek wywiadowczych usytuowanych na terenie Niemiec oraz placówek limitrofowych w państwach ościennych, a także ekspozytur wywiadu, działających z terenu II RP na kierunku niemieckim. W części tej Piotr Kołakowski prezentuje metody pozyskiwania informacji, a także dokonuje ich oceny pod kątem ilości oraz jakości i przydatności dla polskiego wywiadu. Prezentując wybrane operacje, wspomina o kosztach działalności polskiego wywiadu ponoszonych przez Oddział II SG WP. Jest to informacja istotna, gdyż pokazuje, jak przy stosunkowo niewielkim funduszu operacyjnym polskie służby specjalne, dzięki wysiłkowi wszystkich pracowników personelu wywiadowczego, osiągały bardzo dobre wyniki w zakresie rozpoznania przeciwnika.

Rozdział III – *Znaczenie attachatu berlińskiego w rozpoznaniu niemieckich przygotowań do wojny* wskazuje na rolę, jaką odgrywały w penetracji wywiadowczej Niemiec attachaty wojskowe usytuowane w polskich placówkach dyplomatycznych. W rozdziale tym czytelnik może zapoznać się z funkcją, zadaniami oraz obsadą personalną attachatu wojskowego w Berlinie oraz jej podległością służbową. Przedstawiając działania w tym zakresie, Autor wskazuje na to, iż polscy wojskowi, korzystający z immunitetu dyplomatycznego, swobodnie przemieszczając się po terenie III Rzeszy, zbierali informacje wywiadowcze, byli naoczniymi świadkami zmian zachodzących w społeczeństwie niemieckim. Mając dostęp do legalnie wydawanej prasy, ustalali, a następnie przekazywali do centrali w Warszawie Ordre de Bataille jednostek i instytucji wojskowych. Uczestnicząc jako obserwatorzy wojskowi w ćwiczeniach oraz pokazach organizowanych przez dowództwo Wehrmachtu, mogli zapoznać się z nowymi koncepcjami użycia poszczególnych rodzajów sił zbrojnych. Prowadząc biały wywiad, dostarczali informacji na temat organizacji i rozbudowy niemieckich sił zbrojnych.

Rozdział IV – *Niemieckie siły zbrojne w świetle analiz polskiego wywiadu wojskowego* jest rzetelną próbą odpowiedzi na podstawowe pytanie, czy polskie służby specjalne posiadały pełną informację na temat potencjału militarnego III Rzeszy, stopniowej militaryzacji społeczeństwa niemieckiego, kierunków pracy nad rozwojem nowych rodzajów uzbrojenia, nowych jednostek wojskowych. Przedmiotem zainteresowania polskich służb wywiadowczych były nowe koncepcje użycia sił, opracowywane w tym okresie dla poszczególnych rodzajów sił zbrojnych (broni pancernej, artylerii oraz lotnictwa), a także prowadzone w tym zakresie przez armię niemiecką prace studyjne. Czytelnik może się też dowiedzieć, że wojna domowa w odległej Hiszpanii, ze względu na zaangażowanie się III Rzeszy w ten konflikt, była dla polskiego wywiadu źródłem informacji o potencjale militarnym naszego zachodniego sąsiada.

W rozdziale V – *Stan rozpoznania zagrożenia wojennego ze strony III Rzeszy* czytelnik znajdzie informacje na temat oceny bezpośrednich przygotowań Niemiec do agresji na Polskę, koncentracji jednostek liniowych mających wziąć udział w ataku czy też stanu rozpoznania głównych kierunków natarcia Wehrmachtu w oparciu o informacje zdobyte w ramach głębokiego oraz płytkiego wywiadu. Prezentując wydarzenia, Autor wskazuje na to, jak w świetle materiałów wywiadowczych za-

jęcie Austrii, rozbięcie Czechosłowacji oraz zajęcie litewskiej Kłajpedy wpłynęło na pogorszenie się sytuacji militarnej Polski. Zwraca uwagę, jak potencjał militarny III Rzeszy w krótkim czasie zwiększył się po włączeniu przemysłu zbrojeniowego zajętych państw oraz po przejściu zasobów uzbrojenia pochodzących z austriackich i czechosłowackich magazynów. Zostało to zestawione przez Piotra Kołakowskiego w oparciu o analizy, raporty oraz informacje dostarczone przez polskie attachaty wojskowe z terenu Niemiec oraz krajów ościennych.

Ostatni rozdział VI – *Współpraca i kontakty Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego ze służbami informacyjnymi innych państw* prezentuje współpracę polskich służb specjalnych na kierunku niemieckim ze służbami wywiadowczymi Francji, Wielkiej Brytanii oraz – pod koniec lat trzydziestych – z wywiadem Czechosłowacji. Było to ważne, gdyż w obliczu wspólnego zagrożenia ze strony III Rzeszy służby specjalne państw współpracujących ze sobą nie miały innego wyjścia, jak „podzielić się” pilnie strzeżonymi informacjami o przeciwniku. Dowodzi to, że tylko współpraca pomiędzy służbami wywiadowczymi i wymiana informacji pochodzących z różnych źródeł mogła dostarczyć rzetelnych informacji o przeciwniku.

Podsumowując powyższe, należy stwierdzić, że publikacja Piotra Kołakowskiego *W obliczu wojny. Polski wywiad wojskowy na hitlerowskie Niemcy 1933–1939* jest interesująca dla osób zajmujących się historią wojskowości, dostarczając kompendium wiedzy na temat wywiadu wojskowego II Rzeczypospolitej. Brakuje natomiast – zdaniem recenzenta – szerszej analizy, na ile wysiłek poniesiony przez aparat wywiadowczy II RP przyczynił się do podniesienia poziomu bezpieczeństwa państwa polskiego, czy pozyskane informacje wywiadowcze miały bezpośrednie przełożenie na tworzony pośpiesznie w 1939 roku plan obrony kraju. Niemniej jednak, warto w tym miejscu podkreślić, że czytelnik, mając możliwość zapoznania się z zakresem zadań wywiadu, organizacją służby wywiadowczej, źródłami informacji oraz metodami i formami pracy wywiadowczej na kierunku zachodnim, otrzymuje pełnowartościową wiedzę na temat pracy polskiego wywiadu wojskowego, a założony przez Autora cel oraz hipotezy badawcze zostały zweryfikowane na kartach omawianej książki.

Prezentowana publikacja jest godna polecenia tym wszystkim, którzy są zainteresowani poszerzeniem wiedzy z zakresu tajnych działań polskich służb specjalnych II RP.

Piotr Kozłowski

ORCID: 0000-0002-9248-0560

DOI: 10.30657/pha.35.2023.16

(Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Jarosławiu)

e-mail: piotr.kozlowski@pwst.edu.pl